

УДК 94(477+485+438)«1709»

НОВІ ПОДРОБИЦІ ПРО ШВЕДСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ СОЮЗ 1708–1709 рр., ІМОВІРНУ ЗУСТРІЧ КАРЛА XII З І. МАЗЕПОЮ У ШЕПТАКАХ І ПЛАН ПОХОДУ СОЮЗНИЦЬКОГО ВІЙСЬКА НА МОСКОВІЮ (Вдалі спроби об'єктивного висвітлення подій в Україні на сторінках французького журналу «Lettres historiques», 1709 р.)

Підготували до друку та прокоментували **Марина Траттнер, Сергій Павленко,**
переклали з французької **Флоран Мушар, Євген Луняк**

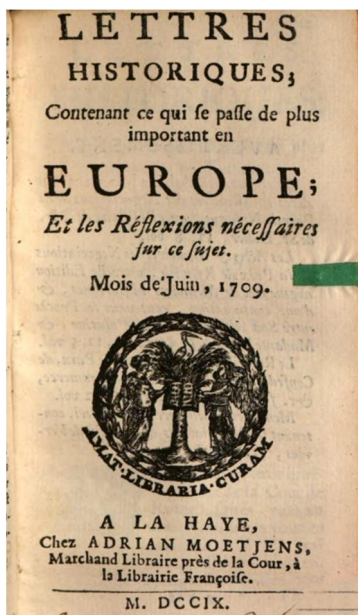
DOI: 10.58407/litopis.240610

© М. Траттнер, С. Павленко, Ф. Мушар, Є. Луняк, 2024. CC BY 4.0

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-6937-2347>; <https://orcid.org/0000-0002-5388-6875>;
<https://orcid.org/0000-0003-0651-8954>; <https://orcid.org/0000-0003-0651-8954>

Публікація перекладених трьох листів, надрукованих у французькому журналі «Lettres historiques» (1709 р.), є важливим внеском у збільшення джерельної бази шведсько-українського союзу 1708–1709 рр. Вони доповнюють статистичні дані про кількість мазепинців перед Полтавським боєм, показують плани гетьмана І. Мазепи та його прибічників. Листи висвітлюють початкові контакти шведського короля з українським володарем та їхню зустріч у Шептаках.

Ключові слова: Гетьманщина, Карл XII, Іван Мазепа, Андрій Войнаровський, Станіслав Лещинський, шведсько-український союз 1708–1709 рр., Шептаки.

Подані нижче листи були опубліковані в журналі «Lettres historiques, contenant ce qui se passe de plus important en Europe, et les réflexions nécessaires sur ce sujet»¹ («Історичні листи, що містять найважливіші події в Європі та необхідні роздуми на цю тему»), який був щомісячним джерелом найважливішої інформації про військові кампанії між січнем 1692 р. і червнем 1728 р. Загалом часопис вийшов у 73 томах. Його видавцем певний час був голландець Адріан Моетьєнс з Гааги, чие видавництво відігравало важливу роль у міжнародній книжковій торгівлі XVIII ст. Редактори видання² знайомили з новинами про «значні події» по всій Європі, додавали до них свої роздуми й нотатки, які вони збирали від інших кореспондентів, різні матеріали (мирні договори, оголошення війни, листи послів), відомості про шлюби, народження і смерть «видатних осіб», публікували описи та плани битв.

Завдяки інформації, описаній у цих листах, ми можемо дізнатися чимало деталей, подробиць про реалії 1708–1709 рр. в Україні. Насамперед цінними для нас є

¹ Lettres historiques, contenant ce qui se passe de plus important en Europe, et les réflexions nécessaires sur ce sujet. Mois de Janvier, 1709. Т. XXXV. Р. 21–43, 146–157, 620–627.

² Питання про редакторів журналу заслуговує окремого дослідження.

зауваги, що підтверджують таємні зв'язки гетьмана І. Мазепи та Карла XII через посередництво польського короля Станіслава Лещинського ще задовго до початку відомого невдалого походу на російську столицю, який закінчився Полтавською битвою. Про початок цих перемовин «Сіверянський літопис» вже писав торік³. З оточення польського та шведського володарів просочувалася інформація про наміри мазепинців здобути волю Україні. Саме тому автор нотаток «*Lettres historiques*» у листі I (далі ми цей та інші два листи позначатимемо римськими цифрами) як добре поінформований кореспондент зауважив, що І. Мазепа «пообіцяв шведському королю приєднатися до нього разом зі своїм військом». До того ж він впевнено заявив, що ці домовленості досягнуті завдяки посередництву С. Лещинського. У листі II знов зазначається, що гетьман «мав довготривалі зв'язки з королем Станіславом».

Проте європейська преса не мала своїх представників у похідній штаб-квартирі Карла XII. Головними інформаторами її були дипломати, які надсилали донесення у свої країни. Водночас останні формувалися на основі офіційних повідомлень із царської штаб-квартири, а також приватних контактів з іноземними генералами на московській службі, російськими високопосадовцями. Відтак Європа дивилася на похід Карла XII переважно очима царя, мовляв, І. Мазепа закликав короля в Україну, гетьмана підтримало дуже мало козаків.

Присмною особливістю «*Lettres historiques*» є критичне ставлення до цієї інформації. Автор, наприклад, пише: «Я дуже здивувався, коли побачив, що шведський король обрав шлях в Україну, замість того, щоб іти прямо на Москву. Мені здається, що це зовсім не відповідає ні його інтересам, ні поточному стану його справ». Справді, це суперечило й інтересам І. Мазепи, який у колі своїх наближених сказав: «Диявол его сюда несет!»⁴ Адже гетьманці планували організовано приєднатися до Карла XII під час походу на російську столицю далеко за межами рідної землі. Не випадково І. Мазепа, враховуючи цю обставину, під час ради зі старшинами в жовтні 1708 р. у Борзні, розмірковуючи, чи посилати гінця до Карла XII, передбачливо сказав, що король, повернувши на Стародубщину, «войска великороссийские за собою внутрь Украины впровадит на последнюю оной руину и нашу погибель!»⁵

Згадане, власне, і підтвердилося. Якби шведи, згідно зі своїм планом, ішли до російської столиці, то Батурину легше було б провести мобілізацію козаків, запорожців та організовано вирушити в похід. Так само ніщо не заважало б залучити до цієї акції невдоволених донців, кримців. Плани такі, як бачимо в листі III, не були зняті з порядку денного й у березні 1709 р. («він⁶ вважає, що татари охоче рушать слідом за ним, так само як і донські козаки»). Проте у нових реаліях згадане не вдалося реалізувати. Імовірні союзники, отримавши від російської дипломатії, іноземних послів, що користувалися інформ-орієнтирами царя та його урядовців, достатньо багато повідомлень про слабкість шведів, не наважилися підсилити Карла XII.

А причиною, чому шведське військо повернуло в Гетьманщину, стало випалювання в Білорусії всієї округи перед каролінцями. Петром I застосовувалася тактика випаленої землі. Тому в полках короля почався голод⁷.

На Новгород-Сіверщині каролінці фактично потрапили в оточення корпусів російської армії. Гінцям-шведам дедалі важче було пробитися крізь міста, де господарювали росіяни. «*Lettres historiques*» закликав читачів «не поспішати із своїми судженнями» на основі звісток про перемогу росіян, оскільки «або Його Шведська Величність не дуже переймається відправкою гінців до Польщі, або ж тих, кого він відправляє, по дорозі затримують московити, що є більш імовірним» (I). Отож у Європі домінувала інформація, поширена російською штаб-квартирою. Так, «Історичний і політичний Меркурій» опублікував повністю її розлогий звіт від 12 листопада 1708 р. з відповідними орієнтирами: Мазепу практично усі покинули⁸; гетьман мав 6000 вояк⁹. Згодом «Віденський щоденник» на основі згаданої офіційної інформації писав, що в захопленому Батурині «перебувало 6000 чоловік Мазепи»¹⁰. «Лондон Газет» теж «визначила» залогу в 6000 вояків¹¹. Посилялися на останню

³ Мешковий М., Павленко С. Лист шведського канцлера Карла Піпера до польського короля Станіслава Лещинського про І. Мазепу від 21 вересня 1705 р. *Сіверянський літопис*. 2023. № 4. С. 117–120.

⁴ Письмо Орлика к Стефану Яворскому. *Основа*. 1862. № 10. Исторические акты. С. 22–23.

⁵ Там само. С. 22.

⁶ Мазепа.

⁷ Детальніше про це див.: Павленко С. Військо Карла XII на півночі України. Київ: Вид-чий дім «КМ Академія», 2017. С. 22.

⁸ Копія листа із головної штаб-квартири (Глухів, 12 листопада 1708 р.) / Пер. з нім. В. Дятлов. *Сіверянський літопис*. 2015. № 3. С. 52.

⁹ Там само. С. 51.

¹⁰ Віденський щоденник, 26–28 грудня 1708 р. № 564 / Публ. В. Дятлова. *Сіверянський літопис*. 2015. № 3. С. 51.

цифру й прусський посол Й. Кайзерлінг¹², англійський посол у Відні П. Медовс¹³. Отже, «*Lettres historiques*» теж, не маючи альтернативної інформації, повторює ці тези: «більша частина козаків підкорилася, інші – розсіялися» (I).

Цей негативний меседж про мізерні сили мазепинців, орієнтацію українського народу на царя так був поширений в пресі тієї доби, що, можливо, і реально вплинув на пасивність Туреччини, Криму, Речі Посполитої стосовно підтримки українсько-шведського союзу Карла XII та Мазепи. Як не прикро, ця дезінформація й досі присутня як «джерело» не лише в російській, а й українській історичній літературі.

Новітні дослідження показують, що, незважаючи на розпорошення українських військ за попередніми царськими наказами, гарнізон Батурина 2 листопада 1708 р. складав 10 000 чоловік¹⁴. На зустріч із Карлом XII Мазепа взяв близько 2800 вояків¹⁵ (вони згодом зі старшинами оперативно побудували міст через Десну). У двох листах, що публікуються нижче (I, III), зазначається: Мазепа планував «привести сорок тисяч чоловік до шведського короля» та у 1709 р. «сподівався зібрати аж до сорока тисяч» козаків. Цифра ніби фантастична й видається особливо нереальною після розгрому Батурина. Однак ще за ревізією 1696 р. в Гетьманщині налічувалося 50000 козаків¹⁶, із них «доброго войска» 30000¹⁷. До того ж великий контингент вояків перебував на Запорозькій Січі (7000–8000 запорожців¹⁸). Правобережні «тамобочні малолюдні» полки – Білоцерківський, Канівський, Чигиринський, Богуславський, Корсунський, Уманський, Черкаський, Брацлавський, Могилівський теж вірогідно мали кожен по 100–200, а то й 300 осіб. Не всі сердюки та компанійці (було 10 полків) загинули в Батуринській різанині. Лист III, який є особливо цінним, оскільки написаний безпосередньо зі шведського табору, дає низку важливих подробиць про перебіг військової кампанії та, зокрема, повідомляє, що «загони запорожців, які приєднались до нього (Мазепи – Авт.), вже збільшили його війська до **п'ятнадцяти тисяч чоловік**». Цю цифру повідомляв своєму уряду й англійський посол Чарльз Вітворт¹⁹. А він її дізнався від росіян.

Враховуючи жорстоке винищення Батурина, Переволочної, Маячки, Нехворощі, Келеберди, Старого Кодака, Нового Кодака, Старих і Нових Санжар²⁰ та інших міст царськими військами, щотижневі козацькі втрати під час бойових дій, можна зі впевненістю сказати, що в повстанні мазепинців взяли активну участь кілька десятків тисяч козаків, значна частина яких загинула, виборюючи волю України.

Зайнявши територію Чернігівського, Стародубського, Київського полків, маючи гарнізони в Чернігові, Ніжині, Переяславі, Києві, а також підпорядковані Харківський, Охтирський, Сумський, Ізюмський полки, росіяни значно звузили мобілізаційні можливості гетьманців. Водночас московські можновладці не були впевнені у своїй перемозі над українсько-шведським військом. Тому, як повідомляв часопис, «цар запропонував мир королю Швеції, але той володар не захотів цього слухати» (II). Перемовини про угоду воюючих сторін справді підтверджують інші джерела²¹. Хоча найближче оточення короля рекомендувало йому укласти мир та завершити бойові дії, гетьманці активно закликали союзників не погоджуватися на ці умови²².

У листах (II, III) «*Lettres historiques*» є важливі зауваги про справжні інтереси українців («всі козаки з партії Мазепи не є розбиті, не приведені у покору до царя й залишається багато тих, хто продовжує чинити збройний опір»; «Вони тривалий час мирилися зі своєю лихою долею, радше через необхідність, ніж через справжню покору. Але, коли вони побачили, що шведський король наближається до їхніх кордонів, вони почали виказувати своє невдоволення, заохочуючи до такого кроку свого генерала»; «Військо Запорозьке ...

¹¹ Мацьків Т. Гетьман Іван Мазепа в західноєвропейських джерелах 1687–1709. Мюнхен: Український вільний університет, 1988. С. 120.

¹² Крупницький Б. З донесень Кайзерлінга 1708–1709 рр. *Записки Українського наукового інституту*. Т. XLVII. Серія Історична. Кн. 6: Мазепа. Збірник. Варшава, 1939. Т. 2. С. 28.

¹³ Звіт англійського посла у Відні П. Медовса (26 грудня 1708 р.). Мацьків Т. *Гетьман Іван Мазепа в західноєвропейських джерелах 1687–1709*. Додаток № 15. С. 247.

¹⁴ Павленко С. Гарнізон Батурина 2 листопада 1708 р. *Сіверянський літопис*. 2024. № 5. С. 24–37.

¹⁵ Там само.

¹⁶ Приложение 2. № 24. Багров А. *Украинское казачество и первый Азово-Днепровский поход*. Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук. Санкт-Петербург: Институт истории Санкт-Петербургского государственного Университета, 2015. С. 260–261.

¹⁷ Там само.

¹⁸ Павленко С. Військо Карла XII на півночі України. С. 412.

¹⁹ Лист Чарльза Вітворта до статс-секретаря Бойля (1709, травня 4). *Військові кампанії доби гетьмана Івана Мазепи в документах* / Упор. Павленко С. Київ: Вид-чий дім «Києво-Могилянська академія», 2009. С. 475.

²⁰ Павленко С. Військо Карла XII на півночі України. С. 419.

²¹ Павленко С. Ініціатива Петра I про мир. *Військо Карла XII на півночі України*. С. 292–298.

²² Там само.

підтвердило урочистою присягою, що не покине нас доти, доки не скине з себе царського ярма»).

Лист ІІІ, як зазначає його автор²³, фактично був скороченим переказом офіційного повідомлення зі шведської штаб-квартири від 31 березня («Сіверянський літопис» недавно його опублікував в перекладі українською мовою²⁴). Порівнюючи ці два джерела, доходиш висновку, що версія, яку ми даємо нижче, лаконічніша, оскільки в ній менше оповідається про мазепинців, їхні втрати. Водночас плюсом її є додаток – лист Карла ХІІ до польського короля Станіслава Лещинського із закликом до нього пошвидше приєднатися до походу, як це зробив І. Мазепа разом із Військом Запорозьким. Зазначимо, що росіяни, перехопивши попередню кореспонденцію із зашифрованими посланнями зі штаб-квартири українсько-шведського війська, використали їх як компромат-матеріали на гетьмана, мовляв, він закликав польського володаря взяти гетьманців під свою руку²⁵.

Зауважимо, що «*Lettres historiques*» досить критично ставиться до подібних тогочасних фейків, поширюваних російською стороною (зокрема про тримання шведами гетьмана під арештом). Автор листа, переказуючи це повідомлення, коментує його лаконічно: «...можна все це віднести до розряду небилиць, і я маю багато резонів, щоб так вважати, але вони є занадто довгими, щоб викладати їх тут» (ІІ).

Відомості про ув'язнення племінника гетьмана Андрія Войнаровського (ІІ), очевидно, дійшли до Європи як чутки. Вірогідно, вони йшли від секретаря великого гетьмана Великого князівства Литовського Казимира Сапєги Марона, який був водночас і французьким агентом. Він тоді перебував у Любечі, відносно близько до театру військових дій. Ось що йому вдалося дізнатися: «Пан Войнаровський, племінник Мазепи, подався до царя, щоб викласти йому деякі вимоги. Ці вимоги не здалися приємними цареві, і він засудив Войнаровського на самовбивство (*sic!*), але за допомогою одного зі своїх вартових Войнаровський урятувався і знайшов врятувати свого дядька. Шведський король перебуває в Шептаках, літньому будинку Мазепи, що добре збудований і зміцнений як штучно, так і рікою Десною, що оточує будинок»²⁶. А. Войнаровський справді без попередження, побоюючись арешту, виїхав зі ставки О. Меншикова, але, як бачимо, цей факт уже інтерпретувався з додатковими подробицями, далекими від реальності. Водночас автор листа ІІ виявляє симпатії до племінника І. Мазепи та радіє його порятунку: «Ніколи ще людина не була у такій великій небезпеці, бо в Московії карні справи вирішують дуже швидко й, зазвичай, проходить зовсім мало часу від ув'язнення до страти».

У листі ІІ теж згадуються двічі Шептаки як населений пункт зустрічі І. Мазепи з Карлом ХІІ та місце перебування короля. Зазначимо, що це містечко та прилегла округа були надані гетьманові на ранг. Шептаківська волость увесь дохід направляла на потреби гетьмана. У Шептаках був собор Різдва Пресвятої Богородиці, поблизу якого, за описом 1734 р., стояв «двор гетмана, окружен дубовими палями, а внутри двора светлица, кухня, востокбойня и другие хозяйственные постройки»²⁷.

Те, що шведи проходили цим містечком, відомо з багатьох джерел. Отже, цей лист підтверджує й перебування в ньому Карла ХІІ. Водночас король 25 жовтня був у Гірках²⁸. Тут 28 жовтня відбулася його перша зустріч з І. Мазепою²⁹. Ще 30 жовтня гетьман вів переговори за обідом з К. Піпером³⁰. Оскільки після переправи через Десну 25 жовтня І. Мазепа з групою підрозділів, обозом міг доїхати до Гірок за день-півтора, то можна припустити, що він спочатку все-таки заїхав у Шептаки, у свій палац, а вже з нього посилав гінців, щоб домовитися про зустріч із правителем Швеції. До Гірок звідтіля по прямій було, до речі, 13–15 км. Отже, цілком можливо, що Карл ХІІ відвідав на запрошення Мазепи

²³ Ініціали наприкінці листа дають змогу майже чітко ідентифікувати автора листа. Це прусський посол при ставці Карла ХІІ барон Давид-Натаніель (Натан) фон Зільтман (сфранцужений варіант його імені – де Сільтман). N[atan]. S[iltman] – прим. Євгена Луняка. Про нього див.: Щоденник Давида Зільтмана / Пер. з нім., передмова та ком. В. Дятлова. *Сіверянський літопис*. 2014. № 6. С. 209–217.

²⁴ Траттнер М. Новини про шведсько-український союз 1708–1709 рр. *Сіверянський літопис*. 2023. № 6. С. 86–89.

²⁵ Павленко С., Циганок О. Лист І. Мазепи з Ромнів до С. Лещинського. *Сіверянський літопис*. 2016. № 2. С. 78–87.

²⁶ Донесення французького агента Марона, секретаря литовського гетьмана Сапєги (1708, грудня 15). *Україна доби Івана Мазепи. 1708–1709 рр. в документальних джерелах* / Упор. С. Павленко (далі – УДІМ). Київ: Мистецтво, 2019. С. 299.

²⁷ Ханенко А. Историческое описание некоторых местностей Черниговской губернии. Чернигов: Тип-я губернского правления, 1887. С. 38.

²⁸ Magnus Norsberg. «...Lika som en fågel uti snaran». *Minnet av Poltava: Ögonvittnesskildringar från Karl XII: s ryska fälttåg / I urval och med förord av Peter Englund*. Stockholm: Atlantis, 1998. Р. 68; Юнаков Н. Северная война. Кампания 1708–1709 гг. Военные действия на левом берегу Днепра (июль–октябрь 1708 г.). *Труды Императорского русского военно-исторического общества*. Санкт-Петербург: Свет, 1909. Т. II. С. 146.

²⁹ Adlerfeld G. *The Military History of Charles XII, King of Sweden*. London, 1740. Vol. III. Р. 66.

³⁰ Siltmanns dagbok 1708–1709. *Karolinska krigares dagböcker*. Lund, 1907. Т. 3. С. 275.

цей палац. Щоб говорити про це напевно, необхідно мати й інші більш достовірні підтвердження. Водночас під час процедури знайомств, узгоджень місця зустрічі, переговорів (26–30 жовтня 1708 р.) був невинувато згаданий час, як результат – вчасно не була надана допомога Батурину. Не думаємо, що Мазепа не підгонив шведів. Проте й у них були вагомі причини стояти на місці (через сльоту дороги перетворилися в bagno, колеса ламалися, потребували заміни). До переправи через Десну теж необхідно було готуватися. Під Шептаками російські розвідники взяли «хлопця ротмистра шведського»³¹. Здається, з його свідчень впливає головна причина кількадечного стояння шведів на Новгород-Сіверщині. «И слышел оной холопец, будто д[е]- н[е]г и провианту гетман привез к шведскому каралоу пятсот возов», – зазначав у своєму донесенні капітан-поручик Е. Маврін³². Немає сумніву, що гетьман оперативно вирішував питання продовольчого забезпечення союзників. У Шептаківській волості налічувалося 32 села зі складами-сараями, льогами, в яких зберігалися запаси хліба, круп, меду, масла, пива, горілки. Вояки потребували багато м'яса. Тому здійснювався забій свиней, худоби.

Нижче надаємо переклад листів із зазначенням сторінок³³ оригіналу³⁴. Примітки в текстах зроблені С. Павленком та Є. Луняком.

* * *

Лист І³⁵

Північні справи

/21/

«Монсеньйоре,

Я дуже здивувався, коли побачив, що шведський король обрав шлях в Україну, замість того, щоб іти прямо на Москву. Мені здається, що це зовсім не відповідає ні його інтересам, ні поточному стану його справ. Зрештою, це стало загадкою для мене, але загадка ця щойно прояснилася.

/22/

Генерал Мазепа (це козацький генерал) пообіцяв шведському королю приєднатися до нього разом зі своїм військом. І все це, щоб дати тому можливість виконати свою обіцянку, яку Його Величність дав трохи раніше. Згаданий генерал колись ніс військову службу в Польщі, був добре знайомий королю Станіславу та міцно прив'язаний до його дому через благодіяння, які він звідти отримав. Гадають, що саме це й стало головним мотивом його домовленостей із королем Швеції. Якби цей намір виявився успішним, а граф Левенгаупт не був би розбитий, справи царя перебували би в сумному становищі. Лише сам Мазепа міг привести сорок тисяч чоловік до шведського короля, також граф Левенгаупт до нього вів п'ятнадцять чи шістнадцять тисяч із багатьма припасами. І всі вони могли приєднатися до загонів, які король уже мав тут, що дозволило б йому сформувати армію, яка практично дорівнювала б війську Його Царської Величності, але значно б переважала його в оснащенні. Але, якщо довіряти суспільним новинам, ті два так і не приєдналися. Тож король Швеції перебуває нині між Стародубом і Черніговом на чолі дуже /23/ нечисленної армії, оточеної зусібіч московитами, котрі мають не менше ста тисяч чоловік, згідно з усіма реляціями. Про все це розповідають таке. Цар, маючи кілька попереджень про наміри генерала козаків, наказав приглядати за ним, оскільки майже викрив усі його зносини із королем Швеції. Він навіть перехопив деякі з його листів, тому відрядив проти нього князя Меншикова з армійським корпусом. Із наближенням згаданого князя більша частина козаків підкорилася, інші – розсіялися. Одна ж частина послідувала за Мазепою, котрий, побачивши, що його намір зруйновано, втік до армії шведського короля разом із трьома полковниками та кількома іншими воєначальниками. Інша ж частина, чисельністю близько 6 000 чоловік, рушила до Батурина, постійної резиденції генерала Мазепа. Проте князь Меншиков послідував за ними, здобув місто штурмом і піддав усіх мечу, зберігши лише кількох воєначальників, котрі були колесовані живцем наступного дня. Говорять, що Мазепа обіцяв передати це місто шведам, і що князь Меншиков знайшов тут сотню гармат і великі запаси боєприпасів, /24/ а також величезні суми грошей, які належали Мазепі. Якщо це є правдою, то ось і повний розгром однієї частини та дуже скрутне становище шведського короля. Однак правильним буде не поспішати зі своїми судженнями принаймні до отримання листів з армії короля Швеції. Протягом цілих трьох місяців було отримано звіди лише одного. Тож або Його Шведська Величність не дуже переймається відправкою гінців до Польщі, або ж тих, кого він відправляє, по дорозі затримують московити, що є більш імовірно. Обмаль новин надходить і з-під Могилева, оскільки комунікація не є вільною між цим містом і армією шведського короля. Тому неможливо нічого зрозуміти про те, що відбувається на цьому шляху. Також не бачимо, щоб листи, які надходять, мали хоч якийсь позитив щодо короля Швеції. Вони сповіщають лише про битву, яка відбулася між царським військом і армією, якою командував граф Левенгаупт. У попередньому місяці я вам надсилав дві різні реляції стосовно цієї

³¹ 1708, жовтня 30. Донесення капітан-поручика Е. Мавріна. УДІМ. С. 176.

³² Там само.

³³ Виділені пів жирним шрифтом.

³⁴ Часопис оцифрований і з ним можна ознайомитися на сайті: MDZ. URL: <https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb10406411?page=628&q=Lebedin&fbclid=IwAR0d2HUr3FwegxdJYAqQWoRlCjykgm0H1bMl1-bS9Yhb8lICe188iQvO3U0>.

³⁵ З французької переклав Євген Луняк.

битви, ось ще дві інших, які мені передали згодом. Перша походить /25/ від московитів, інша – від шведів».

У додатках – реляції від графа Головкина, графа Левенгаупта, а також: 1) реляція з царського табору на річці Десні від 3 листопада 1708 р., 2) реляція про польські справи, 3) реляція з Копенгагена, 4) реляція зі Стокгольма.

Лист завершується на с. 43.

На с. 37 у реляції Левенгаупта є таке:

«Генерал Мазепа приєднався до короля Швеції разом з усією своєю армією й ці війська мали багато успішних сутичок із московитами.

До цього додають звістку про те, у що ми не можемо повірити без підтвердження, хоча вона видається досить вірогідною. Повідомляють, що генерал Шереметєв разом із 40 тисячами татар і козаків був цілковито розгромлений».

Лист II³⁶

Північні справи

/146/

«Монсеньйоре,

І. Усе, що я³⁷ вам писав минулого місяця про генерала Мазепу та про його відступ разом із королем Швеції, підтвердилося. До цього ще можна додати. Козаки почали вважати себе уярмленими московитами. Вони тривалий час мирилися зі своєю лихою долею, радше через необхідність, ніж через справжню покору. Але, коли вони побачили, що шведський король наближається до їхніх кордонів, вони /147/ почали виказувати своє невдоволення, заохочуючи до такого кроку свого генерала, котрий, як я вам уже зазначав, мав довготривалі зв'язки з королем Станіславом. Вони відрядили одного посланця до царя, щоб подати йому скаргу на той тиранічний уряд, який його міністри та генерали запровадили щодо них, і просити його про підтримку своїх привілеїв³⁸. Для цього вони обрали монсеньйора Войнаровського, племінника генерала Мазепи. Але, чи то цар уже мав тоді кілька попереджень про наміри Мазепи, чи скарги козаків видалися йому хибно обґрунтованими, тож через це він, здається, спалахнув гнівом і запроторив їхнього посланця до в'язниці³⁹, вирішивши засудити його до смерті. Ніколи ще людина не була у такій великій небезпеці, бо в Московії карні справи вирішують дуже швидко й, зазвичай, проходить зовсім мало часу від ув'язнення до страти. На щастя, Войнаровський зміг знайти друзів, котрі посприяли йому в тому, щоб приспати пильність його охоронців. Він урятувався з в'язниці, я вже й не знаю як, та приєднався до Мазепи, котрий від самого початку зайняв різні місця своїми загонами й відрядив частину свого війська, щоб увійти до найкращих міст, зокрема й до Батурина, /148/ розташованого на Сеймі (Seru), де, зазвичай, була його резиденція. Водночас він приєднався до шведського короля у Шептаках разом із головними воєначальниками своєї армії та 500 вершниками. Це були всі, кого він зміг привести з собою, оскільки військо московитів отаборилося в багатьох місцях між королем Швеції і ним, передбачливо не давши йому можливості пройти тут із більшою кількістю людей.

Суспільні новини кажуть, що він був дуже погано винагороджений за свої старання, що шведський король наказав закувати в залізо двох із його найдовірениших осіб⁴⁰, а його самого наказав утримувати в кімнаті під постійним наглядом солдатів, котрі мали пильно стежити за ним вночі та вдень охороняти його зі зброєю в руках⁴¹. Однак, хоча я не отримав жодної звістки, яка б походила напругу від армії шведів, я вважаю, що можна все це віднести до розряду небилиць, і я маю багато резонів, щоб так вважати, але вони є занадто довгими, щоб викладати їх тут. Цей Мазепа напевно був би найнещасливішою людиною в світі, якби отримав такий лихий прийом від короля Швеції, бо цар московитів палає гнівом щодо нього та його людей, таким сильним, який лише може бути. Водночас він виявив до нього найжахливіше ставлення, /149/ яке лише можна застосувати до бунтівного підданого, коли він є непідвладним. Цар звелів видати наказ, в якому обіцяє величезну винагороду тому, хто доправить його до нього мертвим або живим. Водночас він надіслав до України війська з наказом переслідувати всіх, хто належить до ворожої партії, і не виявляти до них жодної пощади. Князь Меншиков, маючи п'ятнадцять чи двадцять тисяч солдатів⁴², підступив до Батурина, узяв це місто штурмом, перебив усіх козаків, котрі укрилися тут, і віддав усе на поталу та розграбунок. Переказують, що тут було знайдено гармату та багато скарбів генерала Мазепи, які він тут накопичував. Багато інших місечок по сусідству зазнали тієї ж сумної долі й упродовж кількох наступних днів уся місцевість навколо була сповнена різанини та жаху. Однак є й такі, яким усе-таки пощастило. Я щойно бачив листа з табору польського короля в Sumieu [можливо, Сумін – Є.Л.] від 23-го січня, який повідомляє, що князь Меншиков, бажаючи здолати кілька тисяч козаків у Гадячі, був роз-

³⁶ З французької переклав Євген Луняк.

³⁷ Автором листа, який опублікований на стор. 146, може бути представник відомого роду дипломатів Траутмансдорфів. Один із його пращурів, Максиміліан фон Траутмансдорф (1584–1650), був представником Священної Римської Імперії на Мюнстерському конгресі і вважався «душею» Вєсфальського миру. Дипломатичні традиції цього роду продовжуються і сьогодні – Є.Л.

³⁸ Старшина у 1707–1708 рр. постійно проводила таємні ради щодо обмежень прав гетьманців. Однак вона не направляла офіційного посланця, аби він озвучив їхні вимоги-прохання. У той же час гетьман щороку надсилав московському уряду, царю свої звернення про російські зловживання, з критичною оцінкою нововведень.

³⁹ До в'язниці був насправді запроторений генеральний суддя Василь Кочубей, який подав донос на гетьмана.

⁴⁰ Не відповідає дійсності.

⁴¹ Гетьмана справді охороняли, оскільки ворожа сторона намагалася його викрасти. Тобто І. Мазепа перебував у війську Карла XII не як арештант.

⁴² Під Батурином у О. Меншикова було понад 20000 вояк.

битий шведами, які прийшли їм на допомогу, і змушений був тікати від переслідування, втративши двадцять тисяч своїх людей. Цей же лист додає, що /150/ дві тисячі шведів і чотири тисячі козаків також розташувалися там. Можливо, це якраз та баталія від 26-го грудня, про яку писали газети. Як би там не було, безперечно, усі козаки з партії Мазепи не є розбиті, не приведені у покору⁴³ до царя й залишається багато тих, хто продовжує чинити збройний опір. З іншого боку, опудало⁴⁴ генерала Мазепи було страчене за наказом Його Царської Величності з дотриманням багатьох формальностей. Було зроблено подобу лежиди та принесено її до кімнати, де Його Царська Величність збирав своїх радників та найважливіших воєначальників. Опудало було навіть озброєне, як належить це генералу, та мало орденську стрічку святого Андрія, бо цим орденом нагороджує саме Його Царська Величність. Тож щодо цієї статуй, яка репрезентувала персону генерала Мазепи, і було здійснено страту. Спочатку було проведено читання його грамот на дворянство й розірвано їх. Потім із цієї статуї було зірвано орденську стрічку та шпагу й кинута на землю. Після цього кат схопив її, накинув мотузку на шию та потягнув чи поволік до ешафоту посеред міста /151/ Батурина [явна фактична помилка, ця страта відбулася в Глухові – С.Л.]. Там привселюдно був зачитаний вирок, згідно з яким Мазепа проголошувався зрадником свого володаря, позбавлявся своїх прав і засуджувався до смерті. Потім кат узав шпагу й зламав її. Він розбив також щит із гербом Мазепи і, зрештою, повісив цю статую на шибениці. Після цього козаки, які залишилися вірними царю, зібралися в церкві й після служби Божої пішли на цвинтар, де й обрали собі нового генерала, котрим став монсенйор Скоропадський (*Skoropaki*). Церемонія завершилася звичними вигуками та трикратним залпом із гармати цього міста та солдатських мушкетів.

II. Я гадаю, що досі ви не мали підстав бути незадоволені моєю кореспонденцією про Московію. І мені здається самому, що це має підійти, зважаючи на відстань у льє та складність отримання новин. Погано те, що я жодним чином не можу задовольнити, хоч як би я не хотів, вашої цікавості стосовно іншого. Суспільні новини вкрай розмаїті, і з них отримую мало певного. Говорили багато про дві різні акції, із яких одна, напевно, відбулася в Ромнах (*Rumno*) 9-го грудня /152/ минулого року між корпусом московитів, під орудою генерала Ренне (*Renner*), і трьома полками шведської інфантерії, котрі були цілковито розбиті; інша – на кордонах України 26-го грудня між двома іншими корпусами, більш значними, у якій московити були розгромлені й втратили 20 тисяч чоловік. Як ви можете бачити, з Польщі пишуть про битву, яка відбулася поблизу Гадяча. Це, мабуть, та сама справа, але, оскільки я не маю зараз правдивих новин ні від армії шведського короля, ні від війська московського царя, я не дозволю собі в чомусь вас переконувати. Навряд чи можна говорити щось певне про те, де є зараз обидві армії. Потрібно щонайменше два-три дні, щоб дізнатися докладніше. Король Швеції перебував 19-го листопада⁴⁴ в Шептаках, місті, що розташоване в двадцяти льє від Стародуба і від Чернігова, на такій само дистанції від кордону з Московією. Це маленьке містечко, що належить генералу Мазепі, і шведський король розташувався у власному будинку цього генерала. Цар натомість перебував тоді в Новгородку (*Novogrodeck*) [мається на увазі Новгород-Сіверський – С.Л.], іншому невеличкому містечку, трохи віддаленому, за два льє від Шептаків.

/153/

При ньому були його генерали, міністри та фаворити. Пишуть, що в цій країні є так багато необхідних для проживання речей, що обидві армії тут щедро мають усе для свого перебування й навіть, щоб наповнювати свої склади. Тутюну та горілки тут не бракує, а в селах повно зерна та худоби, але немає людей. Король Швеції зупинився тут на кілька тижнів, очікуючи морозів. Він не міг учинити інакше, бо в цій країні повно боліт, які пережевуються річками, і пройти все це неможливо, щоб не опинитися на виду в московського війська, яке згідно з повідомленнями набагато перевищує сто тисяч чоловік. Нині стверджують, що шведський король вирушив у похід 20-го грудня в напрямку на Москву чотирма колонами. Цей володар, очоливши першу, узав напрямом на Гадяч. Генерал Мазепа разом зі своєю – на Ромни. Генерали Реншильд і Левенгаупт рухаються один на Прилуки (*Pryluki*), а інший на Зіньків (*Sinowa*). Ви, можливо, спитаєте мене, що робив цар у цей час? /154/ Я про це не знаю нічого. Однак, якщо те, що кажуть про справу під Гадячем, є правдою, то природно припустити, що він був присутній при цій сутичці. Час нас просвітить щодо цього. Кажуть, що цар запропонував мир королю Швеції, але той володар не захотів цього слухати. З іншого боку, Його Царська Величність щойно відправив двох міністрів [мається на увазі посланців – С.Л.] до короля Августа. Хочуть, щоб польські конфедерати також до нього відправили своїх. Ось такими є матеріали для ваших роздумів.

III. Продовжуються також переговори у Польщі, хоча, як я можу зрозуміти, вони не дуже просуваються. Монсенйор Сенявський пропонує, кажуть, своє підпорядкування, але на умовах, які достатньо дають зрозуміти, що він зовсім не хоче цього робити. Він не задовольниться лише бажанням, щоб він сам і його прибічники були затверджені в усіх посадах, достоїнствах, статках тощо. Він просить, щоб король Станіслав уклав мир із царем та змусив усіх шведів залишити Польщу. Якщо мсьє де Бонак [мається на увазі Жан-Луї д'Юссон де Бонак (1672–1738), французький дипломат, який в 1707–1709 рр. перебував при дворі Станіслава Лещинського – С.Л.] створить таке диво, я прямо негайно поставлю за його здоров'я свічку товсту та високу, як корабельна щогла, і віритиму, що ця людина достойна такої відзнаки.

Ті, хто не є друзями короля Станіслава, його звинувачують також в інших переговорах – /155/ з Туреччиною, щоб заохотити Великого Правителя [так французькі дипломати, зазвичай, називали турецького султана – С.Л.] до війни проти царя. Але, як додають, ці переговори не мають особливого успіху. Граф Тарло [вочевидь, мається на увазі польський магнат Ян Тарло (1684–1750) – С.Л.],

⁴³ Церемонія глумління над гетьманом та його регаліями описана в інформ-листах російського командування.

⁴⁴ Він міг там перебувати правдоподібно після 20 жовтня 1708 р.

який там був міністром [тобто посланцем – *Є.Л.*], вже має повертатися, але так нічого й не досяг. Звичайно, все може бути, загальна картина цього не заперечує, утім вона вже стільки разів була помилковою, тож не буде нічого незвичного також у тому, що візит графа Тарло до Туреччини не отримає нічого іншого, окрім чемної відповіді, що Великий Правитель засвідчує повагу до короля Швеції та короля Станіслава й через деякий час відправить до них якогось міністра-посланця, щоб зробити їм компліменти.

Стокгольм

IV. Тіло Її Королівської Високості герцогині голштинської [ідеться про шведську принцесу Гедвігу-Софію (1681–1708), сестру Карла XII. Її син Карл-Фрідріх згодом стане зятем Петра I, одружившись із його донькою Анною. Їхній син переоголом стане російським царем Петром III – *Є.Л.*] було перевезене до Ріддаргольмської церкви, щоб перебувати тут до дня похорон. Очікують наказів короля щодо цього. Однак уже оголосили траур при дворі. Королева-вдова на знак цього вдяглася у ратин, як і шведська принцеса, сестра короля. Юний герцог [тут ідеться про сина покійної Карла-Фрідріха, якому на момент смерті матері виповнилося лише 8 років – *Є.Л.*] вдягнув байкову тканину, сенатори та іноземні міністри – /156/ драп. Герцог також підхопив віспу тоді, коли й герцогиня, його матір, але, на щастя, зміг одужати. Примусово підіймають народ по всьому королівству, щоб посилити армію короля, і сподіваються, що зможуть відправити йому 12 тисяч чоловік цього місяця. Також є наказ збільшити на третину морські сили. Однак, оскільки таке підвищення вимагає збільшення витрат, то тут змушені будуть запровадити кілька нових податків.

Залишаюсь, мсьє, ваш...

P.S. Наші сьогоднішні газети також розповідають про справу під Гадячем, але дуже відмінно від того, як я вам виклав у своєму листі, бо вони приписують усі здобутки московитам. Вони стверджують навіть, що шведський король змушений був зупинитися на околицях Ромнів і відступати звідти. Зрештою, вони додають, що він там був оточений зусібіч московитами й що ті були готові атакувати його у перший день. По правді, я вже й не знаю, чому вірити, бо стільки звісток таких різних. Втім так не буде тривати постійно. Необхідно зачекати, і ми дізнаємося: /157/ чи шведський король наступає, чи відходить, чи б'ється, чи розбитий. Це потребує трохи часу».

Лист III⁴⁵

Публікація: червень 1709 р.

/620/

Північні справи

«Вельмишановний пане,

Я отримав звіт про те, що сталося між військами короля шведського та царя московського, від 10–20 грудня минулого року до 30 березня – 10 квітня цього року. Цей звіт походить від сил шведського короля; він складений у його штабі в Будихах [Budihom] біля Полтави. Я хотів передати вам його в повному обсязі, але /621/ не маю достатньо місця, тому змушений буду обмежитися лише основними обставинами.

Перша з них – це захоплення Тернів [Tarni], московського міста, здійснене підполковником Функом. У місті була тисяча чоловік, як московитів, так і [московитських] козаків, а пан Функ мав із собою лише вісімсот вершників; однак він зробив свій наїзд настільки вправно або так несподівано, що вся ця сила не встигла йому протистояти. Він побив їх мечем і підпалив місто [в якому перебували московити]. Це сталося 11-го грудня 1708 р.

Наступного дня майор Ротгузен зненацька налетів на тисячний загін [московитських] козаків, триста з яких було вбито прямо на місці; водночас граф Тортенсон розбив інший під Ічнею [Isna].

Через кілька днів відбулася справа під Гадячем, про яку надійшло так багато різноманітних звісток. Цар вирушив із Лебедина з п'ятнадцятьма тисячами вояків, щоб зненацька напасти на цю фортецю; а шведський король, дізнавшись про це, також вирушив, щоб перестріти його й запобігти нападу. Незабаром він знайшов московитів. Його авангард знищив сто шістдесят вершників із майором і двома іншими офіцерами; а коли весь корпус хотів відступити, /622/ він переслідував їх аж до Веприка [Wiprecz], де на них і напав. Кіннота не встояла, і три батальйони піхоти та драгунів кинулися до фортеці з кількома ротами козаків, після чого Його Величність наказав її оточити. За лігу звідси, у невеликому містечку під назвою Карнін⁴⁶ [Carmin], стояла тисяча московських драгунів. Генерал-майор Крузе і полковник Таубе вигнали їх звідти і вбили кількох із них, після чого спалили місто. Зіньків [Sinzowa], ще одне [укріплене] містечко, яке захищав загін козаків, здалося, щойно шведський король з'явився перед ним, щоб захопити його.

7-го січня він наказав атакувати Веприк [Wiprecz], це було здійснено настільки енергійно, що ввечері того ж дня місто вже було захоплено. Там, як і в Зінькові [Sinzowa], він виявив чотири гармати та багато боєприпасів. Гарнізон, який складався з тисячі чотирьохсот московитів і трьохсот козаків, здався в полон. Під час штурму шведський король втратив триста солдатів і кілька хоробрих офіцерів, а московитів було вбито лише двісті тридцять чоловік.

/623/

20-го числа полковник Дюкер з півтори сотнею коней взяв Грунь [Stranie], вигнав звідти бригадира Кампеля [Campbell], вбив триста чоловік, а захопив у полон весь багаж, включаючи дві пари литавр і три штандарти. Це місто також було спалене.

⁴⁵ З французької переклав Флоран Мушар.

⁴⁶ Можливо, ідеться про Чорнухи, Чорняки / Черняки чи Чернече на Полтавщині або ж Чернецьке на Сумщині – *Є.Л.*

Щоб помститися за цю втрату, генерали Меншиков, Ренне і Шаумберг [Chombourg] зібрали в околицях Опішні [Oporno] шість полків драгунів, шістьсот кінних гренадерів, а ще й дві тисячі козаків або калмиків, із наміром вибити шведські війська зі своїх кварталів в околицях Сорочинців [Sergoszun]; але шведський король попередив їх. Він очолив шість кавалерійських полків, напав на них, розбив їх, убив триста чоловік із них, і погнався за ними аж через їхні кордони. Він також узяв п'ятдесят чоловік у полон і захопив дві пари литавр, п'ять прапорів, одну гармату і весь багаж, втративши при цьому лише двох воїнів убитими і сімнадцять пораненими.

30-го числа Його Величність рушив уперед до Котельви [Katilouw], куди, як вважалося, московити відступили, але там Він знайшов лише чотириста драгунів, які були вбиті або розбіглися в різні боки.

Поки шведський король був зайнятий цією виправою, дві тисячі московитів зненацька захопили містечко Опішню [Oporno], /624/ яке захищали лише п'ятдесят шведів, і повернули собі частину полонених; але потім вони відступили після повернення короля, який залишив у ньому дві роти для його охорони.

9-го лютого шведський король перетнув кордони Московії з одинадцятьма кавалерійськими та двома піхотними полками, маючи намір втягнути ворога в будь-які рішучі дії, та створити умови для більшого успіху. Ледве він встиг вирушити, як його авангард зіткнувся з ворожим загonom у тисячу коней; він атакував і розбив їх. Із них було вбито сто сорок, а вісім взято в полон. Єдиною жертвою шведів став один волоський капітан.

11-го генерал-майор Гамільтон із загonom із чотирьох полків узяв штурмом містечко Ольшана [Olsna], вбив там чотириста ворожих солдатів і взяв чималу здобич, після чого підпалив його.

Того ж дня Його Величність особисто напав на місто Красний Кут [Krasnokouw] і змусив генерала Шаумберга [Chombourg], який захищав його з сімома полками драгунів, залишити його. За втікачами погналися з одного боку підлеглі генерала Мазепи, /625/ а з іншого – шведи, і в цих сутичках московити втратили дванадцять сотень чоловік убитими. Вони також втратили три пари литавр і п'ять штандартів. Шведи втратили десять королівських охоронців і сто двадцять кавалеристів або драгунів.

12-го числа Його Величність вирушив у напрямку татарської землі та відрядив генерала Крузе з п'ятьма полками, щоб спалити місто Колонтаїв [Calentaia], що він успішно і зробив.

Потім настала відлига, і Його Величність, передбачивши, що ріки розлілються і дороги стануть непрохідними, вирішив повернутися до України; але перед цим він наказав спалити всі міста та села в межах Московії, і 19-го лютого він прибув до Опішні [Oporno].

Поки король шведський був зайнятий цією виправою на землях Московії, генерал Шереметев захопив одну зі шведських залог у Рашівці [Radzwicka]. Король залишив там полковника Альфенделя з полком німецьких драгунів, а також капітана Дідсона з вісімдесятьма піхотинцями. Капітан Дідсон захищався до останнього солдата, /626/ не бажаючи капітулювати, і навіть відмовився, щоб його залишили в живих. Щодо полковника Альфенделя, його покинули свої ж драгуни, які відступили до Куленки⁴⁷ [Kulenska]; потім він потрапив у полон. Генерал Спарре, який перебував у Лютенці [Lenteucka], послав туди загін, але ця допомога прийшла надто пізно; шкоди вже було завдано.

3-го березня шведський король прибув до Будищ [Bodoassin]; звідти він відправив свої війська в райони між Пслом [Biot] і Ворсклою [Worskouw]; тож Полтава, де московити розмістили гарнізон із п'яти тисяч чоловік, була оточена з усіх боків. Шведські табори простягалися від Лютенки [Lutencka, *вірогідно та ж сама, як і Lenteucka*] до Говтви (?) [Ultaviskandouw], на відстані одинадцяти ліг; шведи мали намір перечекати, доки не виросте трава.

19-го прибули запорозькі козаки. Вони прийшли, щоб присягнути генералу Мазепі та попросити захисту Його Шведської Величності. Вже раніше вони відверто прийняли їхню сторону, і зненацька напали на три полки драгунів у містечку Царичанка (?) [Torodgynska], так що з тих врятувалося лише чотириста чоловік разом із бригадиром Кампелем⁴⁸ [Coupel], який ними командував.

27-го генерал Мазепа повернувся з наїзду /627/ і представив шведському королю сто п'ятнадцять московських полонених. Загони запорожців, які приєдналися до нього, вже збільшили його війська до п'ятнадцяти тисяч чоловік, і він сподівався зібрати аж до сорока тисяч. Його план полягає в тому, щоб увійти в Московію з одного боку тоді, коли шведський король увійде з іншого; він вважає, що татари охоче рушать слідом за ним, так само як і донські козаки. Оце те, про що пишуть зі шведського війська. Я трохи скоротив розповідь, бо боюся, що мені не вистачить місця для того, що ще маю сказати, але крім цього я нічого не змінив.

Ось тепер лист від самого шведського короля. Він був написаний королю Станіславу з Будища [Buditzyn] 9-го квітня 1709 р. (нов. стилю).

N.S.⁴⁹

Лист шведського короля до польського.

Не знаючи, чи відповідальний за це гонець зміг донести мій попередній лист, я не хочу втратити нагоду, яка випала мені зараз, і упустити задоволення написати кілька рядків Вашій Величності, і повідомити, з яким нетерпінням я чекаю на звістку від Вас. Знаю, що Ваша Величність матиме не меншу турботу про нас. Тому я також роблю все можливе, щоб Ви точно знали про те, що ми з усім

⁴⁷ Комишня?

⁴⁸ Зустрічаються варіанти цього прізвища: Кемпель / Кампель / Кемпбел / Канпель – Є.Л.

⁴⁹ Ініціали наприкінці листа дають змогу майже чітко ідентифікувати автора листа. Це прусський посол при ставці Карла XII барон Давид-Натаніель (Натан) фон Зільтман (сфранцужений варіант його імені – де Сільтман). N[atan]. S[iltman]. Вочевидь, він є також автором і попереднього листа – Є.Л.

військом перебуваємо в дуже доброму стані: в усіх сутичках противника побито, відбито та вигнано. Військо Запорозьке, за прикладом генерала Мазепи, щойно приєдналося до нас. Воно підтвердило урочистою присягою, що не покине наш бік до тих пір, поки не скине з себе царського ярма. Татарський хан, мабуть, підбурював до цього цих же козаків листами та посланцями. Через певні обставини нам довелося розташуватися тут, в околицях Полтави; сподіваюсь, що наслідки цього будуть сприятливими, і я з великим задоволенням

Вашої Величності
вірний брат, друг і сусід.
Карл».

References

- Diatlov, V. (Trans. & comm.). (2014). Shchodennyk davyda Ziltmana [The diary of David Ziltman]. *Siverianskyi litopys – Siverain chronicle*, 6, P. 209–217.
- Diatlov, V. (Trans.). (2015). Kопiia lysta iz holovnoi shtab-kvartyry (Hlukhiv, 12 lystopada 1708 r.) [Copy of a letter from the headquarters (Hlukhiv, 12 November 1708)]. *Siverianskyi litopys – Siverain chronicle*, 3, P. 50–54.
- Meshkovyi, M., Pavlenko, S. (2023). Lyst shvedskoho kantslera Karla Pipera do polskoho korolia Stanislava Leshchynskoho pro I. Mazepu vid 21 veresnia 1705 r. [Letter from Swedish chancellor Carl Pieper to Polish king Stanisław Leszczyński about Mazepa, 21 September 1705]. *Siverianskyi litopys – Siverain chronicle*, 4, P. 117–120.
- Pavlenko, S. (Comp.). (2009). Viiskovi kampanii doby hetmana Ivana Mazepy v dokumentakh [Military campaigns of the time of Hetman Ivan Mazepa in documents]. Kyiv, Ukraine.
- Pavlenko, S., Tsyhanok, O. (2016). Lyst I. Mazepy z Romniv do S. Leshchynskoho [Letter from I. Mazepa from Romny to S. Leshchynskyi]. *Siverianskyi litopys – Siverain chronicle*, 2, P. 78–87.
- Pavlenko, S. (2017). Viisko Karla XII na pivnochi Ukrainy [The army of Charles XII in the North of Ukraine]. Kyiv, Ukraine.
- Pavlenko, S. (Comp.). (2019). Ukraina doby Ivana Mazepy. 1708–1709 rr. v dokumentalnykh dzhere-lakh [Ukraine in the time of Ivan Mazepa. 1708–1709 in documentary sources]. Kyiv, Ukraine.
- Pavlenko, S. (2024). Hamizon Baturyna 2 lystopada 1708 r. [Baturyn garrison on 2 November 1708]. *Siverianskyi litopys – Siverain chronicle*, 5, P. 24–37.
- Trattner, M. (2023). Novyny pro shvedsko-ukrainskyi soiuz 1708–1709 rr. [News about the Swedish-Ukrainian alliance of 1708–1709]. *Siverianskyi litopys – Siverain chronicle*, 6, P. 86–89.

Траттнер Марина – магістр європейського ділового права, журналіст, перекладач, автор блогу «Наша історія МТ» (Björkstigen 3, 24732 Södra Sandby, Швеція).

Trattner Marina – master of European business law, journalist, translator, blogger «Nasha istoriia MT». (Björkstigen 3, 24732 Södra Sandby, Sverige).

E-mail: marina.trattner1@gmail.com

Павленко Сергій Олегович – історик, заслужений журналіст України, шеф-редактор наукового журналу «Сіверянський літопис» (просп. Миру, 13/106, м. Чернігів, 14021, Україна).

Pavlenko Sergiy – historian, honored journalist of Ukraine, editor-in-chief of the scientific historical journal «Siverian chronicle» (13/106 Myru Av., Chernihiv, 14021, Ukraine).

E-mail: PavlenkoSO1955@gmail.com

Мушар Флоран – кандидат славістичних наук, доцент, університет Ренн-ІІ, Бретань (Placedu Recteur Henri Le Moal, Rennes, 35000, Франція).

Mouchard Florent – Ph.D., Professeur agrégé, Rennes-II university, Brittany (Place du Recteur Henri Le Moal, Rennes, 35000, France).

E-mail: florent.mouchard@univ-rennes2.fr

Луняк Євген Миколайович – офіцер Збройних Сил України, доктор історичних наук, професор кафедри історії України Ніжинського державного університету ім. Гоголя (вул. Графська, 2, м. Ніжин, 16602, Чернігівська обл., Україна).

Luniak Yevgen – officer of the Armed Forces of Ukraine, doctor of historical sciences, professor of the department of history of Nizhyn Gogol state University of Ukraine (2 Hrafska Str., Nizhyn, 16602, Chernigivska oblast, Ukraine).

E-mail: lunyak@ua.fm

**NEW DETAILS ABOUT THE SWEDISH-UKRAINIAN ALLIANCE OF 1708–1709,
THE PROBABLE MEETING OF CHARLES XII WITH I. MAZEPA IN SHEPTAKI
AND THE PLAN OF THE ALLIED ARMY'S MARCH TO MOSCOVIA
(Successful attempts at objective coverage of events in Ukraine
on the pages of the French magazine «Lettres historiques», 1709)**

Prepared for publication and commented on by **Maryna Trattner** and **Serhiy Pavlenko**,
translated from the French by **Florent Mouchard**, **Yevhen Luniak**

The publication of the translated three letters printed in the French journal «Lettres historiques» (1709) is an important contribution to the increase of the source base of the Swedish-Ukrainian alliance of 1708–1709. They supplement the statistical data on the number of Mazepa's troops before the Poltava battle, show the plans of hetman I. Mazepa and his supporters. The letters shed light on the initial contacts between the Swedish king and the Ukrainian ruler as well as their meeting in Sheptaky.

Key words: Hetmanate, Charles XII, Ivan Mazepa, Andriy Woynarowsky, Stanisław Leszczyński, Swedish-Ukrainian alliance 1708–1709, Sheptaky.

Дата подання: 2 листопада 2023 р.

Дата затвердження до друку: 11 листопада 2024 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Траттнер, М., Павленко, С., Мушар, Ф., Луняк, Є. Нові подробиці про шведсько-український союз 1708–1709 рр., імовірну зустріч Карла XII з І. Мазепою у Шептаках і план походу союзницького війська на Московію (Вдалі спроби об'єктивного висвітлення подій в Україні на сторінках французького журналу «Lettres historiques», 1709 р.). *Сіверянський літопис*. 2024. № 6. С. 99–109. DOI: 10.58407/litopis.240610.

Цитування за стандартом APA

Trattner, M., Pavlenko, S., Mouchard, F., Luniak, Ye. (2024). Lysty Karla XII do Stanislava Leshchynskoho zi shvedskoho henshtabu v Budyshchakh z vidomostiamy pro shvedsko-ukrainskyi soiuз 1709 rr. (Vdali sproby obiektyvnogo vysvitlennia podii v Ukraini na storinkakh frantsuzkoho zhurnalu «Lettres historiques», 1709 r.) [New details about the Swedish-Ukrainian alliance of 1708–1709, the probable meeting of Charles XII with I. Mazepa in Sheptaki and the plan of the allied army's march to Moscovia (Successful attempts at objective coverage of events in Ukraine on the pages of the French magazine «Lettres historiques», 1709)]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 6, P. 99–109. DOI: 10.58407/litopis.240610.

